

„Мисълъ“ пализа всѣки мѣ-
сець. Годишната ѿ пѣна е 8
лѣва. По-малки спомоществова-
ния не са приематъ. Объявле-
ния са печататъ по 20 ст. за
всѣки рѣдъ. Пари и геничко са
испраша до Г-на П. Л. Арнау-
довъ въ Силестра.

М И С Ъ Л Ъ

ЛИТЕРАТУРНО СПИСАНИЕ

Партизански статии и допис-
ки „Мисълъ“ не приема. Всичко
друго, откакто са одобри, са па-
печатва. Неупотребенитѣ рѣко-
писи са връщатъ само ако сѣ
придружени сѣ надлежитѣ по-
щови марки. ВСѢАКО напечатано
въ „Мисълъ“ принадлежи
на авторитѣ.

ГОДИНА I.

МАЙ 1887 СИЛИСТРА.

БРОЙ Ю.

 Администрацията на
„Мисълъ“ моли ония отъ г. г.
началниците на телеграфнитѣ
станции, които още не сѣ ни
явили имената и презимѣната
си—да ни ги явятъ, за да зна-
емъ, кои абонати имаме.

Сжщевременно, както тѣ, тѣй
и г. г. неплатившитѣ абонати са
умоляватъ да си внесжтъ абона-
ментата.

ШИШМАНЪ МОКРИЙ.

(ДРАМА ВЪ ПѢТЬ ДѢЙСТВИЯ).

(Продължение и край).

ДѢЙСТВИЕ ПЕТО.

СЦЕНА III.

Улица въ Сръдецъ.

Влизатъ Двама Граждани.

I ГРАЖДаниНЪ.

Дали са върнаха сѣ вънецѣтъ
Въвъ Римъ испратенитѣ старци?

2 ГРАЖДаниНЪ.

Не чу ли глашатая? Днеска
Ще са въпчей за царъ въ събора.

1 ГРАЖДаниНЪ.

Не бѣхъ въ градъ — да идемъ въ
църква.

(Излизатъ).

Влизатъ ДВАМА БОЛѢРИ и ДВѢ БОЛѢРКИ.

1 БОЛѢРИНЪ.

Тѣжовентъ пѣщо ми са вижда
Шишманъ, когато ще налага
Вънеца царски на глава си.

„Мисълъ“

2 БОЛѢРКА.

Видѣхте ли, какъвъ бѣ блѣдень,
Отнадналъ, мраченъ и павъсенъ?

1 БОЛѢРКА.

Съ каква ненавистъ той посръщна
Калугеритѣ римски — страшно!
Горкитѣ — тѣ са бѣха вилъли
Въ концетъ само отъ видѣтъ му.

2 БОЛѢРИНЪ.

И право — той имъ не продума,
А тѣ, горкитѣ са топияха
Кат' сѣгъ на пролетъ, като булки
Са мждръха.

1 БОЛѢРИНЪ.

Ниянетвото, бедѣйствията тлѣсти,
Живота лѣгнато на кълка,
Всѣду развратъ еднакавъ раждатъ.

(Излизатъ)

Влизатъ КАРАНЪ и ЕММАНУИЛЪ.

КАРАНЪ.

Охъ, днесъ е твърдъ мраченъ царя.
ЕММАНУИЛЪ.

Азъ туй са чудя: какъ ще трѣгне
Изъ пѣтя той и да пристѣжива
Кат' мждра булка. Той, рассказвалъ,
Когато даже са вѣнчавалъ
Въвъ Охридъ не приелъ да иди
Въвъ църква сѣ гайди и съсъ свирки.

КАРАНЪ.

Ти право казвашъ — туй е лошо.

ЕМАНУИЛЪ

Какво е то — неznamъ, но зная,
Че него мжно ще принудятъ,
'Ко ще за малко, да остави
Да го поводитъ въ пѣтя други.

КАРАНЪ.

Наученъ той да повѣлява,
Не ми са върва, че ще може
И крачка, противъ свойта воля,
Да стѣпи. Но да идимъ въ църква.

(Излизатъ)

Трѣби, влизатъ КМЕТА, ГЛАШАТАЯ, народъ.
КМЕТА.

Слѣдъ църква днесъ ще са свѣтвява
Вода въ полето. Който иска
Да дойде.

ГЛАШАТАЯ.

Въ името на царя
Поканвамъ мало и голѣмо
Да дойде днесъ на пиръ въ палата.

(Трѣби, излизатъ.)

Влизатъ ТРИМА СЕЛЕНИ. Единия отъ тяхъ
държи солъ и хлѣбъ, другия сношъ жито, а тре-
тия знаме на върха съ мечъ.

1 СЕЛЕНИНЪ

Замѣтоха са венчки — нѣма
Кого да порасчиташъ, царя
Отъ гдѣ ще мине, та да идимъ
Да са стѣквимъ и ний.

2 СЕЛЕНИНЪ.

Отъ тука,
Отъ гдѣ отъ другаде ще мини.

3 СЕЛЕНИНЪ.

Я гледайте, и други идѣтъ.

Влизатъ други три групи СЕЛЕНИ съ сѣщитъ
лъща въ рѣцетъ.

4 СЕЛЕНИНЪ.

Вий тукъ ли мислите да спрете?

1 СЕЛЕНИНЪ.

Че знамъ ли азъ отъ гдѣ ще минѣтъ.

3 СЕЛЕНИНЪ.

Отъ тукъ нече, нече да минѣтъ.

1 СЕЛЕНИНЪ.

Ами?

5 СЕЛЕНИНЪ.

Предъ църквата ще идимъ всички.

1 СЕЛЕНИНЪ.

Ехе, побратиме, — вий трѣбва
Да го причакате на пѣтя;
Предъ църквата е грѣшно.

5 СЕЛЕНИНЪ.

Зная.

Но намъ ни казаха, че царя
Неказвалъ никому прѣзъ дѣка
Ще мини въ църква кога трѣгне.

1 СЕЛЕНИНЪ.

Хмъ....

Небѣше тѣй съ царъ Петра; помня,
Тогавъ бѣхъ момче, но зная,
Че той отъ тука бѣше миналъ.

Трѣби, влиза и заминава едно отдѣление,
стѣкироносци, подиръ тяхъ едно отдѣление трѣ-

бачи, подиръ тяхъ стрѣлци, пошѣносци, владиката,
попове, двама паиски кардинали носящия цър-
ския вѣнецъ, ШИШМАНЪ МОКРИЙ, сивоветъ му,
войводи, болѣри, болѣрки, народъ, дѣтца и пр.
са узиратъ измѣжду войницитъ, народа — всички
и отблѣсватъ. Процесията заминава.

1 СЕЛЕНИНЪ.

Тѣзъ работи така не ставатъ.

2 СЕЛЕНИНЪ.

Единъ изѣдникъ вѣвъ ребрата
Ма тѣй халоса, щото, оле
Бащице само да извикашъ
И тамъ да паднешъ.

1 СЕЛЕНИНЪ.

Толкозъ силно!

(Смѣхъ)

2 СЕЛЕНИНЪ.

Вий смѣйге са, 'ко сте слободни,
А менъ реброто е строшено.

6 СЕЛЕНИНЪ.

Довечера ще го управи него бабичка-
та: ха, ха, ха! Гледай си работата.

7 СЕЛЕНИНЪ.

Я чувайге, хвърлете тука
Туй храстие и да отидемъ
Вѣвъ крѣчмата да са напиемъ.

1 СЕЛЕНИНЪ.

Хвърли го и върви си сбогомъ.

7 СЕЛЕНИНЪ

Но венчки казвамъ азъ да идимъ.

1 СЕЛЕНИНЪ

Върви си — тукъ не съмъ та вързалъ.

7 СЕЛЕНИНЪ.

Тъ вѣвъ лицето го заплюха,
А той са тика като краста.
Нѣк' врагъ ви земи пѣкъ — вървете!
А азъ ще идъ въ механата.

(Хвърля снопа и излиза).

6 СЕЛЕНИНЪ.

Прихванаха го лудинитъ —
Туй трети пѣтъ е тѣзи зима.

1 СЕЛЕНИНЪ.

Да идимъ въ цѣртва — тукъ е грѣшно
Да са подмайваме кога венчаватъ
Вѣвъ църква царъ — туй царъ го
казватъ,

Не е шега, не е то глума.

(Излизатъ).

СЦЕНА IV.

Срѣдецъ. Стая въ палата.

ШИШМАНЪ, КРАКРАСЪ, ЕЛЕМАГЪ, ДА-

ВИДЪ, *стоятъ прави срѣдъ стаята. Освенъ Шишмана, всички въ въоръжението си.*

ШИШМАНЪ.

Недейте ма удържа въ кѣщи,
Защото тука азъ ще пукна
Отъ джхота — тукъ нѣма въздухъ,
Тукъ всичко смрадъ е, калъ, помия,
Тукъ нѣма работа за мене.
Въ полето бойно ази могъ
Да бждж царъ на три такива
Царства, каквото е сег' мойто;
Азъ тамъ и уменъ съмъ и силенъ,
А тукъ съмъ глупавъ, слабъ и хилавъ.
Стрѣли ми дайте, мечъ, секира —
Въвъ тѣхъ е мойта мощна сила,
А не въ короната нищожна;
Не въ този скинтьръ, съсъ когото
Немогъ ази са уварди
Нито отъ уличниѣ псета.
Кажете: Самуилъ кадѣ е?
Каранъ, Мойсей — кадѣ сж всички
Войводи храбри, съсъ които
Прекарахъ толковъ дни щастливи?
Съсъ тѣхъ, съсъ тѣхъ въ полето бойно
Ще свърна азъ денѣтъ малко,
Конто още ми оставатъ
Да исхабя въ свѣтътъ лѣжовенъ.

ЕЛЕМАГЪ.

Послушай здравий разумъ: старъ си,
И ти потребенъ си не само
За себъ си — на тебъ гледатъ
Отъ Дунава дор' до морето
Съсъ хилѣди очи.

ШИШМАНЪ.

Разумно!

За туй азъ трѣбва да покажа,
Тѣ не гледатъ на статуя,
А на човѣкъ. (*на Давида.*)

Послушай, чадо,

Да е готово всичко, щото
Предъ двѣ години стѣ гърбътъ си
Бвхъ сиѣлъ за тѣзъ порфира лѣгка.

КРАКРАСЪ.

Нѣкъ Богъ та пази — азъ несмѣя
Да са противя, щото зная,
Че имамъ работа съ *Шишмана*.

Влиза СЛУГАТА.

СЛУГАТА.

На вѣтъ Ааронъ съсъ сѣззи чака,
Царю честитий, твойта милость.

ШИШМАНЪ.

Простихъ го вече, нѣкъ дойде тука;

Нѣкъ дойде тукъ да го цѣлуна,
Съ цѣлувка, може би, последня.

(*Слугата излиза*)

Влиза ААРОНЪ

ААРОНЪ.

(*Като понечва да коленичи*)

Нѣкъ Богъ....

ШИШМАНЪ. (*Прекъсва го*).

Молби не са потребни!

(*Стисва го въ обѣгъта си*)

Влиза БЪРЗОХОДЕЦЪ.

БЪРЗОХОДЕЦЪ.

Каранъ са бий, царю честитий,
Кат' лѣвъ, распаленъ; но е страшна
На нашия врагъ доплата сила.

ШИШМАНЪ.

Кажи: врагътъ до гдѣ е стигналъ.

БЪРЗОХОДЕЦЪ.

Стѣнитъ градеки с опасно

Да е превзелъ, докѣтъ азъ тука

Пристигна.

ШИШМАНЪ (*Кръсти са*).

Богъ да ни помага!

Но кой, кажи ми, ги предвожда?

БЪРЗОХОДЕЦЪ.

Единъ болѣринъ сухъ, старъ, черенъ,
Що вѣди конъ, отъ млѣко по-бѣлъ.

ШИШМАНЪ.

Туй Сурсовулъ е, да отидемъ,
Азъ вървамъ силно: ще надвиемъ!

Влиза ДРУГЪ БЪРЗОХОДЕЦЪ.

ДРУГИЙ БЪРЗОХОДЕЦЪ-

(*Едвамъ дисящъ*)

Стѣнитъ градеки сж облени

Съ крѣвта на врага, но въ рѣце му
Сж вече тѣ... Охъ!... (*Пада задъналъ*)

ВСИЧКИ

Боже! Боже!

(*Излизатъ*)

СЦЕНА V.

До градскитъ стѣни.

Шумъ, вѣтъ и нѣкотъ отъ боя. КАРАНЪ бѣга съ дружинитъ си, подиръ му СУРСУВУЛЪ го го-ни съ свойтъ. Завързва са крѣвавъ бой.

КАРАНЪ.

Другари върни, да измреме!

За Бога, царя, напѣнъ, напѣнъ!

СУРСУВУЛЪ.

Другари, смѣйте имъ са, смѣйте!

Каделки трѣбва тѣ да носятъ

Намѣсто знамена, обшити

Съ такива лѣвоуе лѣниви!

(Бой. Каранъ отстѣхва)

Тъ бѣгатъ, бѣгатъ! Бой! Рѣжете;
Ей тѣй, ей тѣй! Ху, пуста старость!
Защо немогъ сег' да хвъркамъ
Надъ облаците, надъ звѣздитъ,
Отъ тамъ, кат' Богъ да ги затрия
Съ единъ замахъ, съ съ единъ ударъ!

Викове отъ Карановитъ.

1 ВИКЪ.

Войводо, смазаха ни.

2 ВИКЪ

Тѣжко!

3 ВИКЪ.

Войводо, ний слабиѣмъ вече!

КАРАНЪ.

Другари, азъ ще скоро свърша.

4 ВИКЪ

Охъ, тѣжко движа вече мечътъ

5 ВИКЪ

Краката ми вече умаляха.

6 ВИКЪ

Хлѣбъ, хлѣбъ — вода! Охъ, Боже, Боже!

КАРАНЪ

Братлета мили, прошка сътия
Вий давате ли ми? Азъ свършвамъ.

СТРАШНИ ВИКОВЕ

Братле!.. Войводо!.. Татко! Синко!..
Кадъ ще свършвамъ!.. Ний са биѣмъ!
Погледай само, какъ са биѣмъ!

(Боятъ са усилява и продължава).

1 ВИКЪ.

Охъ, нѣма мощъ, но тукъ е сладко,
Нарѣдъ съ войводата да паднешъ.

КАРАНЪ

Най старий пѣка ма замѣсти!
(Пада. Всички са натруиватъ отгоръ му).

ВИКОВЕ *(Бясно)*

И ний сме съ твѣбъ! Колете, пцета!

(Хвърлятъ си оръжиято).

Влиза БЪРЗОХОДЕЦЪ

(Трѣби)

Шишманъ! Шишманъ на помощъ иди!

(Всички нискаиватъ като замляни)

Трѣби, влиза ШИШМАНЪ съ дружинитъ си.

ШИШМАНЪ

(Истегля си мечъ и погва Саровула)

Смъртъ, смъртъ на врага. Богъ е съ нами!
Лѣтете, нилета орлови!

Тѣзъ мърша доста е за вази.

Смъртъ, смъртъ! Стрѣли, съкири, копъя!

За сътенъ нѣтъ, другари храбри,

Ви вода въ туй азъ хоро страшно.

Нѣкъ саблитъ звѣнтятъ по силно,
Стрѣлитъ нѣкъ пицятъ по страшно,
Сѣкиритъ нѣкъ вѣкотъ даватъ!

Нѣкъ вѣкотъ, вѣкотъ, вѣкотъ даватъ!

*(Изгубва са всрѣдъ неприятелскитъ рѣдове,
послѣдванъ отъ бующитъ си са дружини. Завъ-
сата са сауца, всрѣдъ викове, трѣби и конски
цвилени).*

СЦЕНА VI.

Срѣдець. Въ палата.

Влизатъ ШИШМАНЪ на носило, ДАВИДЪ,
МОЙСЕЙ, ААРОНЪ, САМУИЛЪ, ИЛЪИЦА, НИ-
КОЛИЦА, КРАКРАСЪ, ВОЙВОДИ, ПОДВОЙ-
ВОДИ, ВОЙНИЦИ, жени, граждани и прочие.

ШИШМАНЪ

(Отслабналъ).

Кадъ е моя старъ войвода

Кадъ е Елемагъ? Кадъ еж

Войводитъ ми? Гдѣ, кажете.

ДАВИДЪ

Отдавна

Отидоха тѣ на небето;

Юначий старецъ падна мъртавъ

Отъ тѣжко копъе. Драгманъ още

Са мжчи съ свойтъ тѣжки рани,

А Драгомужъ умрѣ въ ржцетъ

На Самуила цѣлъ издупченъ

Като рашето. Той, горкия

Съ съ свойта Струмица въ устата

Издѣхна.

ШИШМАНИ. *(плаче)*

Храбрня ми момѣкъ!..

Ами Каранъ, тѣзъ чуденъ момѣкъ,

Кадъ остана той съ съ свойтъ

Дружини храбри, честни, буйни?

ДАВИДЪ

Утрупанъ съ съ тѣлата грѣшни

На своитъ другари върни,

Лѣжеше той бездушелъ, близо

До градскитъ стѣни пробити.

ШИШМАНЪ

Юначитъ ми! Дайте вино,

Да пийнемъ за тѣхната слава.

Охъ не, вода, вода ми дайте...

Ела по-близо, Самуиле,

Ела и ти Давиде, бързай,

Елате Аароне, Мойсѣе,

Туй сътенъ нѣтъ ви азъ пригрѣцамъ

Туй сътенъ нѣтъ ви азъ цѣлувамъ,

Помнете баща си, недейте

Му спомня злото,

(Цалува ги. Кѣмъ всички)

И вий всички,

Помнете грѣшния старецъ — прошка

Му дайте, ако е обидилъ
Той нѣкого отъ васъ. А? Плачъ ли?
Ще каже азъ не съмъ са лъгалъ...
Охъ, тѣжко ми е на гърдитъ...
Аароне, дай да та цѣлуна,
Азъ тебъ пай-много обиждахъ.

(Цалува го)

ААРОНЪ (Плаче)

Татко!. (Хвърля са отгоръ му. Всички
плачатъ).

САМУИЛЬ (Плаче)

Тате!.. Боже!.. (Потърсва глава съ стис-
нати ръци)

Охъ! проклѣтъ свѣтъ, и смъртъ триклѣта!
(Прегръща го и го цалува).

ДАВИДЪ

Лъжа е туй! Шиниманъ живѣе!

(Хвърля са съ плачъ отгоръ му)

МОИСЕИ

Сираци!.. Боже, Боже Винний!

Плачете български юнаци!

Войници, мрете! Нѣма вече

Да видите Шинимана вне.

(Оттегля са на страна и плаче)

ШИНИМАНЪ (Пренесенъ и слабо).

Давидъ наследникъ да ми бѣде

Живѣйте въ миръ и въ любовъ братека

Прости ми Боже, грѣховець:

Азъ голъ дойдохъ, и голъ са връщамъ.

(Умира)

ВСИЧКИ (На колыни).

Умръ Шиниманъ! Изгасоа рече

Звѣздата западна.

(Отъ вѣтъ шумъ и викоуе на войската „царя!
царя!“ придружени съ пѣютъ на оржията).

КРАКРАСЪ

Свѣтъ лъжовенъ!

И тоя стѣлбъ падна, отиде!..

(Отъ вѣтъ смъртенъ маршъ и камбани. За-
вѣсита са спуца).

И. Д-въ.

Силистра на 22 Августъ 1886 г.

СЛОВО О ПЪЛКУ ИГОРЕВЪ.

Пѣснь 3

Белыкий Княже Неволоде!

Не мысляю ти прелетѣти нѣдалеча
Отъ злата стола повлѣсти?

Ты во можешъ

Болгъ веслы раскропити,

А Донъ шелоуы выльвати.

А же бы ты былъ,
То была бы Чага по ногатѣ,
А Концей по резанѣ.

Ты во можешъ посѣхъ
Живыми шерешеры стрѣлати —

Удалыми сыны Глѣбовы.

Ты нѣн Рюриче и Давиде!

Не ваю ли злечеными шелоуы

По крови плаваша?

Не ваю ли храбраа

Дрѣжня рыкаютъ,

Якы тѣри ранены

Савлауи калеными,

На полѣ незнаемѣ?

Бѣспита Господина

Изъ злата стремениъ —

За оидѣ сего времени,

За землю Русскую,

За раны Игоревы,

Бѣго Святславича!

Галичкы Ослюмислѣ Ярославѣ!

Высоко сѣднши

На своемъ златокованичѣмъ столѣ.

Подперъ горы Угорскыи

Свенли желѣзными плъки,

Застѣпивъ королеви пѣть,

Затвори къ Дѣнаю ворота,

Меча времени чрезъ облаки,

Сѣды рада до Дѣнаа.

Грозы твоа по землямъ текѣтъ;

Оттворѣши Киевъ врата;

Стрѣмѣши съ огня злата стола

Саатани за земляни.

Стрѣлай, Господине, Кончака,

Поганаго Кошеа —

За земля Русскаю,

За раны Игоревы,

Бѣго Святславича!

А ты бѣи Романе и Мстиславе!

Храбраа мысльъ носитъ

Насъ близъ на дѣло.

Высоко плаваещи,

На дѣло къ бѣсти,

Ако соколъ на вѣтрѣхъ ширѣлся,

Хотѣ птицю въ бѣствѣ одолети.

Сѣтъ во с ваю желѣзными папорзи.

Подъ шелоуы латинскими

Тѣмъ треснѣ земля
И многи страны Хинова.
Дитва, Дтвѣжн, Деремела и Половци
Сѣлицъ своа покрѣгоща,
Я главы своа поклониша
Подъ тыи мечи харалѣжныи.

Нѣ же княже Игорю
Утрѣкъ солицю свѣтъ,

А древо не бологомъ листѣи срони:

По Роси, по Сѣлан
Гради подѣлиша;
А Игоревъ храбраго
Пазкъ не крѣсити.

Донѣ ти Княже кличетъ
И зоветъ князи на побѣдѣ.
Олговичи храбрыи Князи
Доспѣли на вранѣ.

Иныгваръ и Ксенолодъ,
И вси трѣ Мстиславичи,
Не хѣда гнѣзда шестокрици,

Неповѣдимыми жреви
Собѣ власти расхѣтитѣ?

Кое бани злати шеломи
И сѣлицъ Дацинъ и щиты?
Загородите полю ворота
Своими острыми стрѣлами —
За землю Русскѣю,
За раны Игоревы
Нѣго Сватѣславича!

(Слѣдва.)

ЛИТЕРАТУРАТА И ТЕАТРА ВЪ АНГЛИЯ ДО ШЕКСПИРА.

(Продължение и край).

Театра на тия двама другари минуваше за най-добрия тогава въ Лондонъ, и, разбира са, не въ отношение къмъ въпшния блясъкъ. Зданието и устройството на театра бѣха твърдѣ лоши. Въ лѣтния театръ на партѣра пѣмаше покривъ; впрочемъ, рѣдовѣтъ отъ ложи бѣха направени както и въ сегашнитѣ театра. Най-добро-то мѣсто въ ложитѣ струваше единъ шилингъ. Въ предишнитѣ времена, когато театралнитѣ представления са даваха гдѣ бжде, играеха само на Рождество, на нова година, на Трисвятители и пр. Послѣ, когато актьорството стана вече положителенъ занаятъ, играеха цѣлата година, по два пж-

ти въ недѣлѣта. Трѣбитѣ и дигнатия флагъ възвѣстяваха скоропното започване на представлението, нѣщо, което произхождаше обикновенно въ три часѣтъ подиръ обѣдъ. Представлението са започенваше съ музика, която са помѣстваше на балкона, нарѣдъ съ сцѣната, тамъ, гдѣто сега са намиратъ долнитѣ литдратурни ложи. Зрителитѣ, докато чакаха да са започне, пушеха, играеха на камъни, на книги, пиеша пиво и ракия, ѣдяха лѣшници и плодове, както става и сега въ простонароднитѣ театра въ Лондонъ. При това, разбира са, че псувнитѣ и кавгитѣ бѣха въ изобилие. Голѣмцитѣ—любители на театра съдѣха на столове задъ кулисѣтъ, до самата сцѣна, тѣй-щото можѣха да видятъ цѣлата публика „Пролога“—така са наричаше актьора, който излизаше предъ началото на всѣка пиеса, подиръ третия позивъ на трѣбитѣ—винѣги биваше облеченъ въ черно кадифе. Въ време на почивкитѣ са играеха обикновенно комически фарсове; пиеситѣ са свършваха съ играта на луднѣвцитѣ, подъ звукѣтъ на една трѣба и една флейта; всѣко представление са свършваше обикновенно, съ молитвата на актьоритѣ, на колѣни, за краля. Най-голѣмитѣ разности въ тогавашнитѣ театра са правеха за дрѣхитѣ, които, както са вижда, трѣба да са биле твърдѣ раскошни. Изъ книжката на актьора Алена, който стоеше на чело на една отъ най-добритѣ лондонски трупи, са вижда, че за едни мѣжки дрѣхѣ отъ кадифе са е заплатило 20 фунта (жълтици). Този раскошъ на дрѣхитѣ, та че и на театритѣ, доводѣше до негодование моралиститѣ и пуританитѣ, които неможаха да си помислятъ безъ ужасъ за това, че „двѣстѣ актьори са пѣчатъ въ купринени и кадифени дрѣхѣ за смѣтка на толковъ бѣдни хора.“ Но, вънъ отъ дрѣхитѣ, парѣдбата на сцената и пиесата бѣха твърдѣ лошава. Бърда и пронасти на сцената са сръпѣаха отдавна, но подвижнитѣ декорации са явиха само въ 1605 година, въ Оксфордъ на представлението, дадено за краля Иакова; впрочемъ, рисувани декорации, макаръ и твърдѣ грубо, съществуваша и преди. Ако играеха трагедии, вътрѣшността на театра изпонакачаха съ черно сукно. Мѣстото на дѣйствието са показваше на закачената въ сце-

ната дъска, и, съответно, за да представят море, корабъ, или друго, тръбва винаги да мѣняватъ такъвъ видъ „декорации“ и това означеше нищо. Възвишението, макаръ и незначително, направено посрѣдъ сцената, споредъ нуждата представляваше прозорецъ, провалъ, кула, балконъ. Нѣколко години преди дохожданието на Шекспира въ Лондонъ, именно въ 1583 година, Серъ Филипъ Сидней, въ съчинението си „Похвала на стихотворството“, ето какъ описва устройството на тогавашната найвна народна сцена, на която той като любителъ на ученото драматическо искусство гледаше съ презрение и усмивка: „въ по голѣмата частъ на тия пиеси отъ едната страна са представява Азия, отъ другата — Африка и, освенъ това, още толкова много страни, съедини съ тия, щото актьора, като излезе, преди всичко тръбва да кажи, гдѣ имѣнно са намира той. Но ето влизатъ три жени и започватъ да бержатъ цвѣтъ, въ туй време ний тръбва да си въобразимъ, че сцената представлява градина; подиръ нѣколко минути слушаеме разказъ за неотдавнашното кораблекрушение, което са е случило на сѣщото мѣсто, и оставаме съвсемъ въ заблуждение, ако не го земемъ за скала. Изеднѣжъ съ огънь и димъ на сѣщото мѣсто, са явява нѣкакво си страшно чудовище — и горкия зритель безъ друго тръбва да кажи, че туй гуга представява пътя. Подиръ това двѣ армии прислѣдватъ една друга, „и двѣтъ състоящи отъ четирма души, въоръжени съ мечове и щитове — и нима у нѣкого ще са намери толкова жестокость, щото да непризнае туй мѣсто за бойно поле?“ Почти такъвъ сѣщо тонъ държи предъ зрителитъ и „Пролога“ въ Шекспировата пиеса „Хенрихъ V“ като са извинява предъ тяхъ, че тяхната сцена, едвамъ достатъчна за сбиванieto на два питела, тръбва да представлява обширнитъ равнини на Франция, а нѣколкома статиста — хилѣдитъ войски и въ заключението моли зрителитъ, щото недостатъка на сцената да допълнятъ съ своето въображение.

Но твърдѣ много ще са излѣжатъ тѣзъ, които по тѣзи външна сиромашия зематъ да си гледатъ заключения и за искусството на актьоритъ. Напротивъ, колкото по-малко бѣше развлечено вниманието на публиката

съ богатството и правдоподобieto на сцени-тъ, колкото по-вече тръбваше да работи тяхната фантазия, толкова по-вече са обръщали внимание върху искусството на актьоритъ и толкова по-вече са искали отъ тяхъ. Да започнемъ отъ това, че женитъ съвсемъ не играеха: нравитъ на ония времена бѣха толкова строги въ туй отношение, щото, когато въ 1629 година дойдоха въ Лондонъ французскитъ актьори, между които играеха и жени, за туй тѣмъ имъ подевири-наха. Женскитъ роли обикновено са играеха отъ момчета, и туй обстоятелство доста помогна за развитието на драматическото искусство, като правеше необходими дѣтинскитъ театри които замѣстваха съ себѣ си актьорскитъ училища. Отъ такивато училища излѣзоха знаменититъ въ своето време актьори Филдъ и Онмервудъ, които са бѣха прославили още момчета; та и каквато и да е била тогавашната публика, сѣ пакъ е тръбвало какво да е знание за да са изиграе предъ нея ролята на нѣкоя-си Корделия, или Дездемона. При това не само грубата тѣлна посѣщаваше тогава театра: знаменития Беконъ твърдѣ го обичаше и самъ е игралъ въ младинитъ си; Ралейдъ, Пемброкъ, Соутгамтонъ бѣха винагишнитъ посѣтители на театра. Знае се, че Блакфрайерския театръ бѣше подъ покровителството на двора, и Елисавета, по свидѣтелството на графа Саутгемптона, особено обичаше пиеситъ на Шекспира. Въобще е мѣчно да са подозре въ грубость такава публика, която знание да разбере тънкото ласкае-ние и загатване на такава поетическа пиеса, каквото напримеръ „Сънътъ сръщу Ивановъ-денъ“. Та и освенъ отъ палата, шекспировския театръ са посѣщаваше отъ най-избранното общество. „Пролога“ въ „Хенрихъ VIII“ като са отнася къмъ публиката, я нарича именно най-избранна и просвѣтена, предъ която би било срамотно да са смиса истината на историята съ пѣстритъ облѣкла и калнитъ смѣхурии на луднѣвцитъ, „за туй защото, благосклонни слушатели, — продължава „Пролога“ — ако ний смѣсимъ истината на историята съ шутлювскитъ фарсове, ний не само че си бихме унизили съ това разсѣдка (vains), и репутацията, но са бихме лишили и отъ нашитъ просвѣтени другари“. Съ достовѣрность може да са предположи, че такъвъ

поетъ като Шекспира, съ произведенията си е възпиталъ своя публика, защото е мъчно да се повърва, че той ще сѣдне да растаща своитѣ дълбокомисленни създания предъ грубата неразбирающа ги тълпа. Той си е образувалъ и свои актьори: поета и актьора взаимно дѣйствиуваха единъ на други, и никога Ричардъ Бербежджъ (знаминитѣ актьоринѣ) не би станалъ въ пиеситѣ на Марло и Бенъ-Джонсона това, което той става въ пиеситѣ на Шекспира. Но, отъ друга страна, и самъ Шекспиръ не би посвѣлялъ въ своитѣ драми такива дълбокомисленни сѣнки, не би прикривалъ тъй художествено въ своитѣ произведения основната мисль, не би правилъ, по нѣкога, своитѣ удивителни характери. свързанъ парочно, такива неизясними, ако да имаме при себѣ си актьоритѣ, които умѣеха да го следятъ въ всичкитѣ му дълбокомисленни *одавания*, да му подигатъ покривалото и му разръшаватъ загадкитѣ.

Но нѣкои загатвания въ шекспировскитѣ пиеси може да се заключи, че играта на предишнитѣ актьори отъ трагедията правѣха надута декламация, а отъ комедията — смѣшловески фарсъ. „Азъ видѣхъ — казва Хамлетъ — актьори, и още твърдѣ прехвалени, които нито въ гласа, нито въ движенията нѣмаха нищо не само християнско или язическо, но и човѣческо: тѣ само бѣспуваха и рѣвяха на сцената. Въ „Троилъ и Крессида“ Шекспиръ описва играта на единъ трагически герой, на когото всичкото искусство са заключава въ подгнатиѣ колѣна, въ удрянието съ краката си долния подъ и въ дивитѣ крисъци „които ако да излизаха даже изъ устата на ревѣщия Тифонъ, и тогава си би останали само едни надутѣ фрази“. Впрочемъ, това което впоследствие оскърбяваше тънкото чувство на Шекспира и Хамлета, сжщото преди са харесваше на публиката въ „Титъ Андроника“ и въ кървавитѣ трагедии на Марло, Кида и Четля. За комическия актьори, които предшествоваха на Шекспира ний можемъ да си съставимъ понятие по ония извѣстия, които достигнаха до насъ за личността и играта на знаменития комикъ Тарлтонъ, за когото вече помънахме. Шекспиръ още е могълъ да го види въ Лондонъ: той умрѣ въ 1588 година. Като бивши свинарь, или сакаджия — въ това извѣстията за него не

са съгласяватъ — поради своя юморъ той биде взетъ въ палата и почти едновременно посѣтѣна и на сцената. Едва ли имаше тогава въ цѣла Англия човѣкъ, по популяренъ отъ него. Той бѣше ведно народенъ, театраленъ и придворенъ шутлю, „При двора — пишатъ сѣ временницитѣ му — той е казвалъ на Елисавета много по-голѣми истини, отколкото всичкитѣ нейни капеллани, и я изцѣрявалъ отъ меланхолията по добръ отъ всичкитѣ ѣ доктори“. На сцената той бѣше сжция, който и въ обикновенния животъ. Мънѣчакъ, безобразенъ съ до нейдѣ остъръ, но сплоснатъ носъ, той правеше публиката да си умира отъ смѣхъ, даже когато неговореше нищо, просто само защото са показваше на сцената; думитѣ, които у другитѣ минуваха незабѣлѣзани, казани отъ него, накарваха човѣка да са смѣе до припадане. Трѣбва да са забѣлѣжи, че тогавашнитѣ шютлювци са отнасяха и на сцената тъй, както дома: тѣмъ бѣше сѣ едно, и ролята имъ винѣги една и неизмѣнна. Въ пиеситѣ тѣ никога не слизаха отъ сцената, при всеки случай импровизироваха своитѣ шегѣ и шегички, разговаряха между себе си и съ публиката, шегуваха са, всячески са „магарясваха“ и въ това Тарлтонъ бѣше неподражаемъ. Подиръ неговата смъртъ са прослави Вилѣяхмъ Коминъ, неговъ ученикъ; той играеше въ Шекспировата трупна, но я напусна въ това време приблизително, когато излъзли „Хамлетъ“, и, може би, къмъ него са отнасятъ тия слова въ „Хамлетъ“ (дѣйств. 3, сѣ. 2): „нѣка играющитѣ ролитѣ на смѣшловци да говорятъ само туй, което е написано въ тѣхнитѣ роли; има мѣжду тѣхъ такива, които за да накаратъ да са смѣе една тълпа глупци, дигатъ теара на главата си съ смѣхътъ си и още въ унуѣ време, когато зрителитѣ трѣбва да впикижтѣ въ най² важния моментъ на пиесата; това е лошо и показва само жалкото честолюбие на шутля“. Достоверно са знае че туй безъ претставяние „магарясване“ на шютлювцитѣ на сцената съвсемъ са изостави. при Шекспира.

Отъ всички тия трагически и комически злоупотребления Шекспиръ извади актьора на истинний пѣхъ на правдата. За него еднакво бѣха негодни и комедияша,

който излиза изъ ролита си, и трагика, който са пери до надутостъ. Тия, които сж чели „Хамлета“ помнятъ навърно, какви съвѣти дава той на актьоритѣ; тѣ би трѣбвало да са запишатъ съ златни букви задъ кулиситѣ: „нѣка рѣчта са излива отъ езика тѣ легко и разбранно; ако ти земенъ да кренцишъ, както правятъ много отъ нашиятъ актьори, това ще бжде толкозъ приятно, колкото ако мойтѣ стихове земене да припява хамалина. Недей риза въздуха твърдъ често съ ржцетъ си — бжди по умеренъ. Поервѣдъ напорѣтъ на бурята или, тѣй да кажа, водовъртежа на страститѣ, ти си длъженъ да бждешъ пакъ умеренъ: това ще ти придаде приятностъ. Но небивай нѣкъ и съвсемъ мъртавъ, нѣкъ ти бжде учитель пакъ твоего сжждение.

Мимиката и словата трѣбва да съотвѣтствуватъ една на друга; особенно обръщай внимание на това, щото да не прекрчавашъ границата на естествеността. Всичко, което е прекичено — противорѣчи на цѣлта на театра, цѣлта на който бѣше, е и не бжде, да отражава въ себѣ си природата: доброто, злото и хората трѣбва да виждатъ въ него себѣ си, и, като въ огледало. Ако тѣхъ ги прѣдставите твърдъ силно, или твърдъ слабо, разбира са, това ще напара профана да са смѣе, по на любители — това досажда; а за васъ, сжждението на любителя трѣбва да надтѣква предъ сжжданията на всички други“.

Съ достоверностъ може да са прѣдположи, че тия златни правила не останаха между актьоритѣ, които окржжаваха Шекспира, само като теории, и, че Ричардъ Бербеждъ, като актьоръ, бѣше достоенъ за такъвъ постъ, какъвто бѣше Шекспиръ. Бербеждъ, както ний вече казахме, бѣше отъ единъ градъ съ Шекспира и три години по-младъ отъ него. Неговата смъртъ — той умръ три години подиръ Шекспира — възбуди необикновенни съжаления. „Него го нѣма — говори една елегия, написана по случай на неговата смъртъ — и какъвъ великъ свѣтъ исчезна съ него ведно! Человѣкъ е неподражаемъ! Какъвъ великъ свѣтъ исчезна въ туй малко тѣло! Въ висшитѣ кръгове него то наричаха не инѣкъ, освенъ Росциусъ*) Бербеждъ“. Графъ Соутгмептонъ пишеше, че „у него думитѣ каптъло съотвѣтствуваха на дѣйствието и дѣйствието на

думитѣ,; съдобателно неговата игра бѣше осжщесгаденне на Хамлетовитѣ съвѣти и възпроизвождане на шекспировското драматическо искусство, което, навѣрно, много длъжи и на играта на Бербежда. „Той създаване постигше сжщата елементарна тѣхпатъ дупа са напѣлване съ въсторгъ, когато Бербеждъ произнасяше тѣхнитѣ стихове“. И въ проза и въ стихове писаха неговитѣ сѣвременници за неговия „омагьосвающъ“ видъ на сѣзната; при всичката малорѣстностъ, той бѣше хубостъ за очитѣ и музика

— за ушитѣ.“ „Той самъ — казваха тѣ — даваше дупа и животъ на мъртвата въ книгата писеа. До като той биваше на сцената всичкитѣ очи и уши биваха приковавани съ такава магическа сила, щото никой нито говорѣше, нито са обръщаше на страна. Обаятелнитѣхъ неговия гласъ, мимиката, рѣчта; движенията и дѣйствиата му тѣй съотвѣтствуваха на неговата рѣчъ, щото нито една дума не излизаше въ него като излишностъ. Съ непостижима леснина саизмѣняване неговата игра и видѣтъ му при преминаването отъ ролита на стария Лиръ къмъ тая на юношата Периклъ: всѣка мисль, всѣко чувство ясно са виждаше пансчатано на неговото лице; и въ играеннето и въ мимиката неговото искусство бѣше неподражаемо“. Всички тия отзиви каратъ човѣка да прѣдполага, че и тоя, както Шекспиръ, нищо не е можалъ да постигне безъ трудъ, и че тѣ и двама, къмъ необикновенната си дарба, присѣдиняваха и много необикновенни трудове и изучавания. Въ Шекспировитѣ произведения той играеше най-мжнитѣ роли, като исключимъ комическитѣ. Достоверно се знае, че той е игралъ Хамлета, Ричарда III, Шейлока, княза и краля Хенрихъ V, Ромео, Брута, Отелло, Лира, Макбета, Перикла и Кориолана. Въ всички тия твърдѣ разнообразни роли неговата игра е била еднакво велика; струвати са, че той е търсилъ най-големитѣ мжнотии и Шекспиръ му ги е предлагалъ. Твърдѣ е възможно, че „Периклъ“, съживенъ отъ другъ нѣкой, нарочно е билъ прѣправенъ отъ Шекспира за да достави на другаря си, Бербежда, случай, да са покаже въ една и сжща роля младъ, и послѣ убитъ отъ скърби старецъ. Преведената отъ насъ по-горѣ елегия казва още, че Бербеждъ най-много е трогвалъ зрители-

*) Знаменитъ римски трагикъ.

тъ въ ролята на „огорчения мавръ“; употребението на самата дума „огорченъ“, съкашъ, указва на това, че Бербеджъ е прониквалъ въ самата дълбочина на характера на Отелло, като е давалъ въ играта си по-голямо значение на тая скръбъ отъ разочарование, предшествувано отъ бяснотата на рвливостта именно въ онуй мѣсто на своята роля, отъ което се развива цялия послѣдующъ характеръ на Отелло, ако само той не е просто варваръ, безъ възка сила на волята, и ако смисълта на пиесата не е само едно грубо ожесточение. Ако ний се не лъжемъ въ своето предположение, то неможе да са неучудва човѣкъ на такова дълбоко разбиране и чувство. Но съвършенството на игритъ си показва Бербеджъ въ ролята на Ричарда III. Тукъ той е съединилъ въ себѣ всичко, което съставлява за актьора най-непреодолимитѣ мъчнотии, именно мъжественный, откритъ героизмъ, обаятелната сила на съблазнители и безобразный, отвратителенъ образъ. Всички тия почти несъединими страни да въплътить въ едно лице и да ги извихашъ на сцената, въ дѣйствителния животъ — това е задача, която превъзпана всичко, което е представлявало кога да е сценическото искусство.

Другъ знаменитъ актьоръ на онова време бѣше Едуардъ Алленъ; и макаръ че той непринадляжеше на шекспировекага трупна, но ний считаме не за излишно да кажемъ за него няколко думи. Въ 1580 година той бѣше вече на сцената, а въ 1592 — са ползуваше съ голѣма слава. Особенно го обичаха него въ възвишенитѣ роли, но той играеше тъй също и комически роли; съвременницитѣ говорятъ даже, че той по нѣкога е превъзхождалъ даже и славнитѣ комици Тарлтонъ и Кемпъ. Той играеше главнитѣ роли въ пиеситѣ на Гринъ и Марло. Като семець, при смъртта си, той завеща всичкото си състояние, което бѣше значително, за направата питателенъ домъ за старци и за училище за бѣдни дѣтца.

Его между какви хора бѣше поставенъ Шекспиръ, когато дойде въ Лондонъ и встъпи на сцената въ трупната на Бербеджа. Въ онова време, когато искусството на драматическия писателъ не бѣше още отдѣлено отъ актьорското и драмитѣ са пи-

шеха не за четение, драматическитѣ поети почти винаги биваха ведно и актьори: Гринъ, Марло, Лоджъ, Пилъ, Гейвудъ, Вебстеръ, Филдъ бѣха и поети и актьори. Касателно сценическото искусство на Шекспира, събранитѣ свѣдения и предания казватъ, че той е билъ твърдъ посредственъ актьоръ. Колльеръ мисли, че той е игралъ твърдъ малки роли, само за да се не отвлича отъ авторскитѣ си занятия. Туй мнѣние са вижда доста правдоподобно. Знае се, че въ „Хамлета“ той е игралъ духътъ на хамлетовия баща, и го е игралъ превъзходно. Освенъ това, братъ му Джинбертъ си припомняше на старини, че е виждалъ Вилъяма да играе ролята на Адама въ пиесата: „Както ви е угодно“. Разбира се, тия роли сѣ второстепенни, но при всичко това — твърдъ значителни, и Томасъ Кембъ основателно говори, че ролята на духътъ въ „Хамлета“ изисква не само добъръ, но и великъ актьоринъ. Въ онова време често са случаваше — и това едно доказва вече голѣмото развитие на сценическото искусство — щото най-малкитѣ роли да са играятъ отъ твърдѣ забѣлжителни таланти: туй непременно съобщаваше хармония на впечатлението отъ цѣлото и, освенъ това, караше поета да прави характерни и оригинални второстепеннитѣ лица на своитѣ пиеси. Следователно, ако даже предположимъ, че Шекспиръ е игралъ дѣвдѣ незначителни роли само за да се не отвлича отъ поетическото си занимание, това още не доказва неговата сценическа неспособност. Не трѣбва при това да са забравя, че такъвъ великъ актьоръ, като Ричардъ Бербеджа, играеше на същата сцена, и следователно неговата близость въ всякой случай, трѣбваше да остави Шекспира въ сѣнка, безъ да говоримъ за това, че сравнението между Шекспира поета и Шекспира-актьора, никакъ неможеше да бѣде изгодно за той послѣдния.

Силистра 13-ий Май 87.

Д.

Влиянието на естеството върху развитието на човечеството.

(Продължението отъ 9-й брой).

Такъв животъ създава само земледелието. Земледелието само стои въ най-потока степенъ на прогресса, земледелието е такова занятие, което е въ състояние да създаде въ човкътъ желание за висше и благородно образование. Земледелецътъ е свързанъ съ силата на естеството, а да разработва, а съ това се принуждава да си съгради жилище и да остане постоянно тамъ; той тръбва да отглежда домашна стока, която ще му бжде като дъсна ржка при обработването на земята; принуждава се да изнамира разни срѣдства които ще му помогнатъ при земледелието. Земледелието принася на човка толко голѣма полза, щото може не само себѣ да поддържа, нъ и тѣзи, които му помагатъ въ работата. Нъ човка не посвѣтвява всичкото си врѣмена полскитѣ работи, нему остава още доволно врѣме да се занимава съ други работи, а съ това става и животътъ разнообразенъ, нъ и потребноститѣ по-голѣми. Земледелецътъ живѣи задруженъ животъ и съ този си животъ единъ става по искусенъ въ една работа, други въ друга, и съ това захваща да се развива индустрията, а туи води къмъ вратата на умствения прогрессъ и образование, слѣдователно, земледелието не е на всѣгда било причина за напредъка на нѣкои народи. Съ помощта на земледелието, човка е дошълъ само до висока степенъ въ прогресса, гдѣто земята му сж просичали голѣми рѣки, които сж подигнали търговията. Ний не споменемъ тѣзи рѣдци, гдѣто човкътъ е намѣрилъ главнитѣ условия за развитието си, и гдѣто той дѣйствително е напредналъ въ образованието си. По нататакъ ний ще узнаемъ, какъ сж се подигнали тѣзи културни народи до такава височина, на която сж и останали, защото климата е противодѣйствувалъ за по-нататъшното имъ развитие. Една отъ най-старитѣ културни земи е *Египетъ*. Тази земя е запазена отъ северъ съ високи планини, прѣзъ нея просичатъ величественни рѣки. Земята ѝ е тѣй богата съ животни и растения, щото човкътъ може много лесно да задоволява всичкитѣ си потребности и да създаде индустрия; въ тѣзи земя още въ най-старо врѣме се е развила доста богата и самостоятелна култура. Но човеческия духъ отъ различни влияния е застаналъ на една граница, която не е могълъ самостоятелно да прѣкрачи. Като третя културна картина подиръ австралиеца и американеца, доиде, ний ще опишемъ още и *Китаецъ*.

Второ мѣсто, гдѣто е захванала културата да се развива е била *Западна Индия*. Земята въ Индия е изобилно богата и плодородна. Растителната храна, съ която най-много се храни тамкашии народъ е толкова изобилна, щото отъ една страна е създавала ужасни бездѣлници и страшна бѣдность, а отъ друга страна, чорбажиитѣ, които живѣятъ отъ сиромашията, бѣдната каста, судри.—только е прѣзрѣна и игнорирана, щото не смѣи нито да се доближи, а камо-ли да се държи съ страшнитѣ чорбаджии. Ако нѣкой отъ нещаснитѣ судри прѣстѣжи този установенъ рѣдъ, има опрѣдѣлени закони, съ които ужасно го наказватъ. И тѣзи обичаи съществуватъ въ Индия 2—3000 години, именно това нееднакво раздѣление мѣжду индийскитѣ народъ е било главната причина, че Индия не е могла никога да се подигне въ по-висока степенъ на образованието си.

Въ Африка най-згодна земя за развитието на културата е била *Египетъ*. Благословената тѣзи земя има да благодари за всичкото си богатство на добриятъ климатъ и на р. Нилъ, която всяка година се разлива пѣвъ вѣнъ матката си. Храни толкова много се раждатъ, щото човкътъ не се принуждава да се бори за съществуването си; топлиятъ климатъ не принуждава човка да се облича и да си гради жилище. Съществуването му отъ тѣзи точка е било осигурено, а народътъ силно се е размножавалъ. Когато една частъ отъ свѣтътъ се е трудила за пасищний хлѣбъ, то втората по малко се е обогатявала на тѣхна смѣтка. Силното богатство, което се събра въ Египетъ, създаде една доста богата култура, която за жалостъ не е била никога имущество на всичкий народъ, а туи е повлияло на нея да остане едностранна. Ако всичкитѣ слоеве на човечеството, включая и бѣдниятъ народъ не работи

за умственият развитие, тогава не може да се очаква никакъв напредък на човечеството. Такива отношения, както знаемъ, сж се появили въ Европа, въ умерения поясъ, гдѣто е трѣбало всичкото човечество заедно да работи за благосъстоянието си, гдѣто и бѣдният е трѣбало съ трудътъ си да спомага този прогресъ, гдѣто не е могълъ въ бездѣлие, лѣнност да прѣмине златното врѣме, защото естеството не му дава такова изобилие, както въ Индия или Египетъ.

Въ Америка срѣщаме много малко мѣстности, които да са згодни за развитието на културата. При всичко, че е имало тука много удобни мѣстности за земледѣлие, то сж липсвали растения за отглеждане и по голѣми полезни животни. — Ний вече споменахме, че въ по-голѣмата частъ отъ Америка, хората не сж се заловили за земледѣлие, нъ сж останали рибари и ловджии, защото не сж имали културни растения.

Въ Южна Америка, особено на неточната страна, обстоятелствата би били по удобни. Обаче, климата е топълъ, реки протичатъ прѣзъ нея, осѣвнъ това вали и много дъждъ. Тукъ, естеството е тѣжъ буйно и гористо, то се е толкова високо подигнало, щото той се чувствува безсиленъ противъ него, за това е и останалъ на такава ниска степенъ въ развитието си.

Единичнитъ прѣдѣли въ които е могла да се развие културата въ Америка сж били *Мексикъ* и *Перуската* земя. Климата, рѣкитѣ, влагата всичко това ги е подпомагало въ тѣхното развитие. И двѣтъ земи сж имали културното растение кукурузъ а въ Перу (е имало), освѣнъ това и барабой. Огромнитъ стари кули и палати, които се намиратъ въ тѣзи земи; многото остатѣци отъ тѣхнитъ искуства сж нагледни факти че туканшитъ хора сж вървели къмъ културата. Народътъ който е създакъ по съвършенъ календаръ отъ Гръцкитъ, трѣбва дѣйствиелно да е билъ образованъ. Нъ този народъ не е познавалъ желѣзото, той не е ималъ повече полезни растения, домашни животни, той е билъ отдѣленъ отъ останалиятъ напредналъ свѣтъ и за това не е чудно, защо не е могълъ да напредне повече въ образованието си.

Ако прѣмиснемъ сега въ Европа, то тукъ ще намѣримъ още въ старитъ вѣкъ

двѣ земи, въ които се е поддигнала културата до онази височина, която до това врѣме не бѣше позната. Тѣзи двѣ огнища бѣха Гръция и Италия. Културнитъ народи изъ Африка и Азия бѣха прѣнесли вече тука зародишитъ на културата прѣди да завладѣятъ тѣзи мѣста старитъ гръци и римляни. Нъ изъ този зародишъ отгледаха култура въ правата смисълъ на думата гръцитѣ и римлянитѣ. Живата търговия поддържа въ тѣхъ богатството и искуството създаде науката и ваятелството. На тѣзи двѣ огнища е станала културата общо богатство на всѣкиятъ народъ; нъ богатството и луксузътъ унищожил и тѣзи народи, а тѣхната култура е дрѣмала цѣли вѣкове въ Европа, до гдѣто най-сѣдне трудолюбивитъ племена романското, германското и славянското изново я пробудиха отъ дълбокий вѣковенъ снъ и се заловили дѣлтелно да създадатъ друга, която да се въспротиви на всѣки естествени сижики.

Да се създаде богата култура въ нѣкой народъ, погрѣбно е, както и по прѣди казахъ, да има този народъ хора, на които обстоятелствата да дозволѣватъ, да сазанимаватъ исклучително съ умствена дѣятелностъ. Тамъ, гдѣто всѣки безъ разлика трѣба да се грижи за насхицната си прѣхрана, тамъ за подобно нѣщо пито разговоръ може да бже, културата може да се развива само тамъ, гдѣто отъ трудътъ на единъ човѣкъ, може да живѣятъ нѣколко души. Земледѣнието е клонъ отъ човѣческитъ занятия; за това и виждаме, че културата е захванала да се развива тамъ, гдѣто народътъ е захваналъ да се занимава съ земледѣлие. И тѣжъ центрътъ на културата стана Европа. За развитието на земледѣлието бѣха тука всѣкитъ условия. Европа, ако и да не е изобилствувала отъ културни растения и полезни животни, то тя се е намирала мѣжду два културни полюса, за това сж се прѣнесли въ нея всѣкитъ полезни Африкански и Азиатски растения и животни, на които европейскитъ климатъ е билъ благоприятенъ; даже и далече на северъ европейскитъ климатъ е благоприятствувалъ за развитието на земледѣлието.

Европа е богата съ много плавателни рѣки, които улесняватъ пренасянието. Морскитъ брягове въ Европа до толко сж

развити, щото надминуватъ всичкитѣ други части а съ това е отворена морската търговия на всякадѣ. Слѣдователно, въ Европа съществуватъ всичкитѣ условия, които се изискватъ за да може една култура да се развие. Всичко това въ Европа е усилю, нѣ преселяванieto на народитѣ, безбройнитѣ битки и страшни болѣсти сж сичвали на кратко врѣме и европеецътъ въ развитието на неговата култура.

А когато сж прѣстапали тѣзи сички подигнала са е културата въ Европа изново и се е развила тѣи краснѣ, достигнала до най висока стѣпенъ както я виждаме днесъ.

(Смѣдва).

ОТЖСЛЕКЪ.

ИЗГУБЕНИИТѢ ОЧИ

(Повѣсть).

„Зес равно какъ видѣ въ природѣ: какъ „онъ не великолѣпенъ, а все недоста тѣ „черто если нѣтъ на небѣ солнца“.

(Гоголь).

ГЛАВА ПЪРВА

I.

Да рѣчимъ че е умно да шинимъ повѣсти, то не е до тамъ умно, но нали е като крастата: колкото повече и ченешъ, толкозъ по-вече сърби и падай Боже да ти остане тозъ сърбелъ за до животъ. Младъ да си, както и да е, сѣ е друго нѣщо: забавя, а младитѣ, знаете, твърдѣ обичатъ да си са позабавятъ съ нищо-никакви игралца, каквото е напиримѣръ и повѣстѣта. Но за старъ човѣкъ—е, тукъ, право да си кажа, то е даже до нейде и срамота да си играе съ такива дреболии, до като го чакатъ шу-чудо служби, шу-чудо работа за присущиванieto и вреурьжданieto на нововъзрождената, или тамъ, знаете, ако не това, то поне го чакатъ толкозъ законани богатства въ земята, въ рѣкитѣ, въ народа и кадѣ нещете, само като си помислишъ, мозъкътъ ти да задрѣпчи — толкозъ много работа за старитѣ, умни хора; така поне слушамъ пакъ отъ тѣхъ да казватъ. Но, слава Богу, нашата България не твърдѣ ражда такви лѣгкомисленни старци, т. е., ти ражда лѣгкомисленни хора, но тѣ биватъ лѣгкомисленни само до като сж мла-

ди, докато кръвта въ жилитѣ имъ кипи, докато мислятъ, че всичко, що хвърка са яде; по щомъ поуустареятъ, нѣкои даже щомъ възмжиятъ (о, каква радостъ за България!), веднага са стрѣсватъ отъ момченината си, поборятъ са нѣколко врѣме съ нея и най-сѣтне, за голѣма честъ тѣмъ и на отечеството имъ—тѣ побѣждаватъ надъ лѣгкомисленето и веднага вѣтхиватъ въ разумната, стѣпена, точна като махалото на часовника, възмжялоостъ, и, ликуй тогава България, че на лоното ти са намѣсти още единъ умъ, още едно свѣтло, което ще ти служи като ръководителъ прѣвъ тѣсния нѣтъ къмъ народния рай.....

Та искамъ да кажа, не си е до тамъ умно да са занимавашъ съ такви игралца, но краста, краста читателю какво да я правишъ: търпишъ, търпишъ, най-сѣтне пуква и търпението и — помози Богъ на закоравелитѣ ноще, а кожата — Богъ да ѝ е на помощъ!

То поне да е нѣщо по умно, избрано измѣжду глупоститѣ, ами то, най-голѣмата мѣжду глупоститѣ. Какво по глупаво: „Изгубени очи“! На и героятъ да е пѣкое по-видно лице, като напиримѣръ нѣкоя млада, хубава, благодѣтелна госпожа, или госпожица, или поне нѣкой такъвъ, който да удовлетвори жаждата на младежитѣ съ вкусъ и добро въспитание, каквито, слава Богу, въ България, откато възсия лжчътъ на свободата изпозникнаха като гжби слѣдъ дѣждъ — тогава пакъ би си искупило и трудътъ, и мастиного, и хартията, а главното—и времето, което ще изгуби твърдѣ заетия съ работа читателъ.

Азъ даже, и сами виждате, не са рѣшавамъ отведѣтъжъ да извади на яве героятъ си, т. е., стария даскалъ Тодоръ, съ неподуниения ямурлукъ, съ испокърпенитѣ абии потури, съ испораспанитѣ калеври а главно — съ продълговатата, възсичкавичка, възчерничка брадавичка, която стърчи рѣдомъ съ тукъ-таме некубанитѣ, или непопадали клѣпки на лѣвото му око. Има още единъ бѣлтъ, по който като кобила по бѣлото ухо, може да познае моя даскалъ Тодоръ. То е калначето отъ козья кожа, прилично по-вече на тасъ, отколкото на калпакъ. Не смѣя, не смѣя по-вече, ще ида малко по-напредъ, да намѣри другаря му по нѣтъ, който играе не твър-

не малка игра въ неговата злочестина, която и съставлява предмета на тая повѣсть.

А другарѣтъ му, знаете, бѣше едно младо момче..., но чакайте по-отнапредъ.

Това бѣше далечъ, нѣколко дена нѣтъ далечъ отъ селото на нашия даскалъ, а именно въ единъ градъ го кажи, градецъ го кажи, сѣ едно ще е, каквото и да го кажешъ. Една вечеръ, въ тоя градъ, въ домѣтъ на Тонча тютюнжията ставаше нѣщо като домашенъ свѣтъ за 15—16 годишния имъ синъ, който преди малко налустна училището, едвамъ съ мжжа свършилъ третия класъ. Домашния свѣтъ да немислите че ставаше твърдъ шумно: той ставаше нѣкакъ чудновато, а именно, млчипшката. А истинския свѣтъ и именно домашенъ, той е ставалъ прѣзъ цѣлитъ три послѣдни години, въ различни времена и въ различни настроення на духоветъ въ къщи. Тозъ вечеръ ставаше, тъй да саръче, формалния свѣтъ, или окончателното рѣшение на дѣлото, пролѣжало въ главитъ на сѣдинтъ нѣколко пролѣти съ дѣтата му есенитъ му, и зимитъ му, и съ венчикитъ му великдеви и пр.. Ставаше тоя свѣтъ въ градината, подъ дебелата сѣпка на широко-растлалитъ са невисокня одъръ лози. Сѣдеше на единъ триноженъ столъ бащата, възстаричекъ, но още силенъ мжжецъ, сръщу него съпругата му, невидѣла още бѣлъ косъмъ на главата си, при венчико, че изжени двѣ дѣщери сѣ по на 15 г. и ги даде въ два града, така щото сега въ къщи остава сама; а слѣдователно и на свѣта имаше само нея, домовладиката, синъ ѝ Илиичу и малкото ѝ момиченце, което и сега бѣше турило русата си главичка на коленитъ ѝ и гледане замислени на баща си, който по старитъ български обичаи, каквито е запомнилъ той чрѣзъ дѣда си и баба си, стоеше на раздалечъ до три раскрача, между майка си и баща си, и то право: *диванъ-чаиразъ*, съ отпуснати надоло ржце. Тончу бѣше сериозенъ мжжъ, необичане шегитъ въ никоя работа, по нѣкога тая черта въ неговия характеръ даже достигаше до прекаленность. А жена му, Лала, бѣше смиренна, покорна на *вся и все* овчица, „теленце бре синко, теленце“, както му я препоръчваше едно време баба Кръстювица: езикъ има — дума нѣма; само ед-

ни очи щу не ти продуматъ: мирна, хриспма: пакъ като ти са засмѣ по нѣкога тихичката, кротичката, сякашъ е ягънце....“ — така са отзоваваше за нея тѣзи бабичка още кога бѣше мома и имаше до нейде право: ти си е сега една и сѣща. Той бѣше нѣщо много умисленъ, та цигаритъ свиваше, една слѣдъ друга ги иземукваше, бърже-бърже, навелъ са и загледалъ на земята, иземукваше ги и съ нѣкаква сладостна злоба ги изстъпкваше подъ петата на обухътъ си; свиваше друга, пакъ я захвърляше съ глѣвъ отпредиъ си, казалъ би човѣкъ, че е сърдитъ, а то, знаеше кротката му съпруга че не, и недаваше внимание на това, а само си пощипваше главичката на набожно мирното си момиченце.

— Толкозъ синко, (а той нищо небѣше му казвалъ до сега!) подигна той изеднѣжъ главата си и стѣпка може би петнайсетата цигара: толкозъ! повтори той почти прѣзъ съзи: толкозъ можахъ, толкозъ сторихъ. Какво да сторя? и той распери ржце и загледа смаяния си синъ съ виросителенъ погледъ: а и сълзитъ небѣха далечъ, той ги съ сила приглъщаше и го хващаше гдъ отъ това: че азъ ли не са старахъ да та изуча? не харчихъ колко можахъ за да та отхрания? Кажни самъ, кажи и ти Лало, кажете, хора, не го ли учихъ, колкото ми стигаше ржката? Богъ ми е свидѣтель, всичко направихъ, всичко, и мило, и драго дадохъ за да та направи човѣкъ. Богъ знае тамъ вече, дали е станалъ, или не е станалъ, той нека сѣди, азъ неможъ, незная... и той удари плѣсницитъ си по двѣтъ си колена и пакъ са наведи. Лала са носенна отнапредъ, но миряса; момиченцето, и то са свина, по и то миряса и започна плахо да гледа на баща си; а Илиичу, както го наричаше сестричето му, отпусналъ главата си, стоеше като замръзналъ. Тъ помлчаша, цигаритъ пакъ захвърчаха подъ краката му една подиръ друга, даже още по-често.

— Че защо му казвашъ сега това, са обади почти уплашената отъ дързостиъта си да продума Лала: той незнае ли, че никой баща са негрижи за злото на чадата си, не е вече малакъ.. И тѣзъ хубава — синъ да мисли, че баща му не са е мжчилъ да го

направи човѣкъ, като всичкитѣ хора, както далѣ Господъ, ама макаръ и най-сиромаха да е. Какъ щѣло да незнае, горкана си, са въодушевяваше по-вече и по-вече Лала отъ опѣлчванието на съпруга си: не си ли благодаренъ, Лийо, кажи, бре, не късай тѣй на баща си сърдцето: кажи, пали та облича. храни, провожда на училището? каже де!

— Облича ма, храни ма и проважда ма на училището, едвамъ шепна Илия, но пакъ го чуха всички, даже и баща му.

— О, Боже, Господи, маличакъ, скочи Лала, като докачена и са приближи до сина си, загледала са въ Гонча, почти съ отвращение: та то питание ли иска, че е благодаренъ, бе човѣкъ! Кой синъ, макаръ и отъ камѣкъ, остава неблагодаренъ на родителитѣ си! Казвай Лийо, казвай високо: благодаренъ съмъ, рѣчи, благодаренъ съмъ рѣчи до като живъ побжда, рѣчи синко, рѣчи, да видимъ какво ще каже тогазъ, ще ли и тогазъ да та пита още!..

Но Гончу недочака да му са изсипятъ благодарноститѣ съ кошове, както готвеше сина си Лала. Препълненъ отъ гнѣвъ, отъ жалостъ, гризение на съвестта, че не е можалъ да си въспита синътъ както трѣбва, а още по-вече че не е неразбранъ отъ жена си, той скочи отъ мѣстото си като попаренъ, нахлуси калнака до очигъ и съ трясъкъ затвори подире си вратата. Лала са отегли на столчето си, обърла са съ лицето къмъ стѣблата на ползата и едвамъ едържанитѣ до сега съзри, като потоци бликнаха отъ очигъ ѝ.

Боже мой, какви злочестини не ставатъ по нѣкога между хората, даже, между хора, които са обичатъ, макаръ по свойски, по между си, и за какво? — за нищо и никакво: само защото немогътъ да разбержтъ единъ другото, само защото чрезъ това не разбиране, немогътъ да са съгласятъ връхъ нѣщо, на което и двама гледатъ еднакво, само отъ различни точки!

Дали огорчения баща съ това си раздразнително питание искаше отъ сина си непременно благодарностъ за туй, че го е обличалъ, че го е хранилъ, и пазилъ, и училъ, и всичко? Напротивъ, той съ това самъ себъ си мжчеше, самъ себъ си късаше, защото той неможеше да не види какъ чуждитѣ синове свършватъ класове, гим-

назии, той неможеше да не става прѣзъ нощта и да не мисли за това, да са не бѣхте въ душата си, като вижда, че нѣма, нѣма възможностъ, а желанието гори, да си въспита синътъ, да му даде образуване, каквото са дава на всичкитѣ днешни момчета. Не че той бѣше отъ новитѣ хора, разбрали до нейде ползата, несъмнената полза отъ образованието; напротивъ, той бѣше отъ ония, които мѣжду хора хвалятъ преимуществото на четолата предъ книгитѣ, но въ извивитѣ на душата си, напротивъ, че учението се е нѣщо по-друго отъ четолата, или даже да предположимъ че и това, не, но вѣщъ е безсъмнено, че той поне отъ родителска ревностъ къмъ другитѣ чада, не искаше неговото да падне по-долу отъ тѣхъ. И дали не разбра това мирната, кротка, но почти съзерцяюща Лала, което са виждаше по самитѣ ѝ кротки, но въ ежщото време и пълни съ мисль очи? О, тя разбра вѣнчко, вѣнчко разбираше ти, даже по-вече отъ самия него. Не съ мисль, не ясно паистена, но въ душата си тя хубаво виждаше всичката причина на тоя мракъ въ съпругътъ си, и неможеше ти да го ненавижда за това, което знае, че въ него нѣма, неможеше да го гледа така презрително за туй, че той така вдѣхновено искаше да истрѣгне отъ устата на сина си благодарностъ за туй, че той е изпълнилъ надъ него родителската си длжностъ, о, не, не, и пакъ не! Тя по-скоро бѣше сърдита на себъ си, на минутното си безумие да изсипи толкозъ думи явно противорѣчущи на вѣтрешнитѣ ѝ чувства — и ето сега, съзритъ бликнаха, а той разбѣдосанъ, попотенъ, трѣпна вратата и са махна отъ кжци убѣденъ, че никой и неиска да знае, че и той е баща като всеки баща, че и него боли за чадото тѣй, както и всякого.

(Слѣдва).

СТИХОТВОРЕНИЯ.

Изъ ГЬОТЕ.

I

Измама.

На съсѣдскии прозорецъ

Мръдна се пердето пакъ...
 Май крадливо ти желае
 Да ми каже нѣщо съ знакъ.

Тя май нека да узнае,
 Дали още съмъ сърдитъ,
 Да-ли ронота ѝ утихналъ,
 Дал' съмъ пакъ въ любовъ уишъ?

Ахъ, тя си спи пре спокойно
 Безъ да мисли зарадъ менъ,
 То пердето на прозорца
 Духпалъ втереть студентъ...

заплашване.

Въ гората сварихъ я сама,
 Любезната си азъ,
 Прегърнихъ я, а тя каза:
 Недѣй! ще викна съ гласъ"...

—„Викни, да доде който ще!“
 И я пригърнихъ пакъ.
 И чухъ: „полѣвка, да не чуй
 Баръ нѣкой другъ челякъ!“

Даскаловъ

Изъ Байрона

Еврейски Мелодии

Ахъ, плачете, както плакахме и ний
 крайъ рѣкитѣ вавилонски!
 Земята ни е въ робство, запустеха кра-
 моретъ сионски!
 Ахъ, плаче, о камъкъ еж строшени
 Иудинитѣ лири;
 Въ обителтъ Божи кумиритѣ са гор-
 до възнасятъ.

Гдѣ ще си опиемъ сега нозетъ уморени?
 Сионскитѣ пѣсни ще ли ни смирятъ
 сърдечнитѣ мжки?
 Както напредъ Иудината лира ще ли ни
 обайва слухътъ?
 Както напредъ ли ще ни възликува
 сърдцето отъ нейнитѣ звукове?

По чужбина вѣчно да са скитанъ о-
 сждено плѣме,
 Гдѣ ще хвърленъ за почивка отъ ра-
 мената си тѣжкото бreme?
 Гургурицата има своето гнѣздо, и
 дуика — лукавата лисица;

А на тебъ, о Израилю, останѣха само
 гробищата хладни.

Синистра 21 Май 87 г. (5)

Изъ Лермонтова

облаци.

Облачета небесни, странници вечни!
 Катъ степъ лазурна, кадъ маргаровъ
 пѣнистъ
 Вий са влечете, както и азъ, изгнанници
 Отъ милия северъ къмъ странитѣ южни

Но кой ви е погналъ: рѣшението ли
 на сждбата?

Тапна ли завистъ? Явна ли злоба?
 Или падъ васъ тегне предстѣпление?
 Или другарска клѣвета ядовита?

Не, вамъ ви дотегнаха нивитѣ без-
 плодни...

За васъ еж чужди страсти и страдания;
 Вѣчно студени, вѣчно свободни,
 Вий нѣмате родина, за васъ нѣма
 изгнание.

НАРОДНИ ПѢСНИ.

Български народни пѣсни, записани отъ
 Са. Ивановъ въ Пирдоуи

ПѢСЕНЬ II.

Слънцето трепти да зайдѣ
 Братанъ си коня седла,
 Майка Братану си думаше:
 „Синко Братане, Братане,
 Слънцето трѣбита да зайдѣ
 А ти си коня седлаешъ
 Изъ село да излъзешъ;
 Да ли щенъ кумъ да кумуванъ,
 Или сватъ да сватуванъ?“
 Братанъ Майци си думаше:
 „Майце ле моя старля
 Кога ми питанъ да кажа:
 Нито ща кумъ да кумувамъ,
 Нито ща сватъ да сватувамъ
 Нѣ ща у дома да ида.“
 Майка Братану думаше:
 „Синко Братане, Братане
 Кога отидешъ на мамнини врата
 Ти почукай и потрокай
 Тамъ ща излъзатъ три девойки